

J. Jaigin

NSV LIIT ON
RAHVASTE VABADUSE
JA RAHVASTEVAHELISE
RAHU KANTS

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ TALLINN 1946

Duplun

J. Jaigin

NSV LIIT ON
RAHVASTE VABADUSE
JA RAHVASTEVAHELISE
RAHU KANTS

~~2A~~

~~424.~~

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ TALLINN 1946

11943

A-15929

I

Nõukogude riik sündis vabaduse ja rahu sõnadega huulil: vabadus kõigile rahvastele ja rahu kõigi rahvaste vahel.

Nõukogude valitsuse dekreet 2. (15.) novembrist 1917. aastal, koostatud seltsimees Stalini poolt ja alla kirjutatud Lenini ja Stalini poolt, kuulutas, et uus võim on otsustanud rajada oma võimu järgmistele alustele:

„1. Venemaa rahvaste võrdsus ja suveräänsus.

2. Venemaa rahvaste õigus vabaks enesemääramiseks kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi asutamiseni.

3. Igasuguste rahvuslike ja rahvuslik-usuliste eesõiguste ja kitsenduste kaotamine.

4. Venemaa territooriumil elavate vähemusrahvuste ja etnograafiliste rühmade vaba arenemine.“

See dekreet puudutas otseselt ainult Nõukogude riiki, kuid selle põhimisel printsiibil oli üldisem tähtsus ja leidis edaspidi rakendust NSV Liidu suhetes teiste maadega.

Teine dekreet — Rahudekreet, koostatud Lenini poolt ja avaldatud 26. oktoobril (8. novembril) 1917. aastal, kõlab:

„Töölise ja Talupoegade valitsus, mis on loodud 24.—25. oktoobri revolutsiooniga ja mis tugineb Töölise, Soldatite ja Talurahva Saadikute Nõukogudele, teeb ettepaneku kõigile sõdivaile rahvastele ja nende valitsustele alustada kohe õiglase, demokraatliku rahu läbirääkimisi... Venemaa valitsus teeb ettepaneku sõlmida viibimata selline rahu kõigi sõdivate rahvaste vahel, avaldades valmisolekut astuda ilma vähimagi viivitusega kohe kõik otsustavad sammud kuni sellise rahu kõigi tingimuste lõpliku kinnitamiseni kõigi

maade ja kõigi rahvaste rahvaesindajate täisvoliliste kogude poolt.“

Need mõlemad dekreedid, nagu teada, ei jäänud ainult ilusaiks deklaratsioonideks. Hoopis vastupidi: Nõukogude valitsus hakkas neid kohe kõige suurema energiaga ellu rakedama. Ja mitte ainult revolutsiooni esimesil tuliseil aastail. Tagasi vaadates kogu NSVL ajaloole näeme selgesti, et need kaks suurt põhimõtet — rahvaste vabadus ja rahu rahvaste vahel — on olnud nõukogude välispoliitika aluseks.

Tõepoolest, meenutagem mõnd tähtsat fakti. Aastate kauguse tõttu ja sõjaaja muljete tugevuse tõttu on nad, võib-olla, paljude teadvuses pisut kahvatanud, kuid just nüüd, kus saksa imperialism on lõplikult purustatud ja meie ees avaneb rahuliku arenemise ajastu, on väga kasulik neid fakte mälus värskendada.

Peatume esiteks rahvaste vabaduse põhimõttel. Selle põhimõtte esimese praktilise ellurakendamisega tuli suurel Nõukogude vabariigil kokku puutuda juba oma olemasolu teisel kuul. 6. detsembril 1917. aastal võttis Soome Eduskund vastu otsuse Soome lahkulöömise kohta Venemaast ja kuulutas Soome iseseisvaks. Mitme järgmise nädala jooksul püüdis Soome valitsus saavutada iseseisvuse tunnustamist teiste riikide poolt: Rootsi, Saksa-, Inglis- ja Prantsusmaa poolt, kuid sai igalt poolt vastuseks: tunnustagu enne Venemaa teie sõltumatust. Siis, 30. detsembril 1917. aastal sõitis Soome eridelegatsioon, esotsas Svinhufvudiga, Helsingist välja ja jõudis 31. detsembri hommikul Petrogradi. Delegatsioon valmistus pikkadele ja raskeile läbirääkimistele, tõi endaga kaasa kompetentseid eksperte ja hulga mitmesuguseid materjale. Kella 12 paiku päeval tulid Soome volinikud Smolnõisse ja võeti vastu Lenini poolt, kes küsis neilt nende tuleku eesmärki. Delegatsioon seletas seda. Mingisuguseid vastuväiteid Lenini poolt ei tulnud, ta ainult täpsustas mõned detailid, mis puudutasid tulevast piiri mõlema riigi vahel. Siis ütles Lenin, et ta peab Rahvakomissaride Nõukogule teatama Soome palvest, ja tegi ettepaneku delegatsioonil tulla teiskordselt Smolnõisse kell 5 samal päeval. Ja kui soomlased ilmusid kindlaksmääratud ajal

uuesti, anti neile kätte järgmine tähelepanuväärne dokument:

„Vastuseks Soome valitsuse palvele tunnustada Soome vabariigi iseseisvust määrab Rahvakomissaride Nõukogu, täies kooskõlas rahvaste enesemääramise põhimõtetega:

Teha Kesktäitevkomiteele esildus:

- a) tunnustada Soome vabariigi riiklikku iseseisvust ja
- b) organiseerida, kokkuleppe kohaselt Soome valitsusega, erikomisjon mõlema poole esindajaist nende praktiliste toimingute läbitöötamiseks, mis järelduvad Soome lahkulöömisest Venemaa küljest.“

Nõnda otsustati Soome enesemääramise küsimus.

Kuid Soome polnud ainus rahvaste vabaduse põhimõtte järjekindla teostamise näide Nõukogude Liidu poolt. 20. novembril 1917. aastal kuulutas Nõukogude valitsus pidulikult Lenini ja Stalini poolt allakirjutatud läkituses „Kõigile Venemaa ja Idamaa töötavaile muhameedlastele“ oma loobumise mitteüheduslikest lepinguist, mida tsaari-Venemaa omas Lähis- ja Kaug-Ida maadega, ja kolm aastat hiljem, juba pärast kodusõja ja interventsiooni lõppu, leidis see deklaratsioon oma täiesti ametliku kinnituse Nõukogude Liidu uutes lepingutes Pärsiaga (26. veebruaril 1921. a.), Afganistaniga (28. veebruaril 1921. a.), Türgiga (16. märtsil 1921. a.) ja Mongooliaga (5. novembril 1921. a.). Hiljem (1924. a.) kirjutati alla analoogilisele lepingule Hiinaga.

Järgnevail aastail teostas NSVL rangesti oma rahvaste vabaduse põhimõtet mitte ainult iseenda suhetes teiste maadega, vaid võttis tarvitusele ka kõik temal kasutada olevad abinõud selle põhimõtte teostamiseks rahvusvahelistes suhetes üldse. Nõnda, kui 1935. aastal fašistlik Itaalia tungis reetlikult kallale Abessiiniale, võttis Nõukogude valitsus väga aktiivselt osa majanduslikest sanktsioonidest, mida siis kasutati agressori vastu Rahvasteliidu kaitse all. Ja kui sanktsioonid lõppude lõpuks ei andnud mingisuguseid positiivseid tulemusi, siis vastutus selle eest ei langenud mitte NSV Liidule, vaid valitsustele, kes sel ajal olid võimul Lääne-Euroopa riikides, kõigepealt Suur-Britannias ja Prantsusmaal.

Kui aasta hiljem puhkes kodusõda Hispaanias, sõda, milles Franco poolel avalikult astusid välja Hitler ja Mussolini ja

mida õigusega võib vaadelda kui teise maailmasõja algust, siis Nõukogude Liit võttis kohe algusest saadik kindla seisukoha: hispaania rahva vabaduse kaitse seisukoha. Oma telegrammis 16. oktoobrist 1936. aastal José Diazi, Hispaania kommunistliku Partei Keskkomitee sekretäri nimele rõhutas seltsimees Stalin, et „Hispaania vabastamine fašistlike reaktionääride rõhumise alt ei ole mitte ainult hispaanlaste eraasi, vaid kogu eesrindliku ja progressiivse inimkonna ühine asi“.

Nõukogude Liit muutis, nagu ta alati seda on teinud, oma sõnad väga kiiresti teoks. On teada, kui tõsiselt NSVL abistas Hispaania vabariiklikku valitsust tema peaaegu kolm aastat kestnud sõjas, mitte niivõrd Franco vastu, kuivõrd Itaalia-Saksa interventide vastu. Samuti on teada, millist visa võitlust pidas Nõukogude valitsus Londoni „Mittevahelesegamise komitees“, paljastades kogu maailma ees Saksamaa ja Itaalia jämedat vahelesegamist Hispaania siseasjadesse ja Inglis- ja Prantsusmaa toleaegete valitsuste kahemõttelist seisukohta selles küsimuses. Ja kui lõppude lõpuks võit jäi ikkagi Francole ja tema fašistlikele kaitsjaile, siis vastutus selle eest ei lange mingil juhtumil NSV Liidule.

II

Sama kindlasti ning püsivalt püüdis Nõukogude Liit teostada r a h u p õ h i m õ t e t r a h v a s t e v a h e l. Siin peab aga tegema ühe väga tähtsa klausli. Tööraha riik, kus pole mõisnike ega kapitaliste, on oma olemuselt rahuarmastav riik, kellele on võõrad kõik agressiivsed, röövvallutuslikud tendentsid. Nõukogude Liit on alati olnud ja on rahu poolt, kuid ta pole iial olnud ega ole „rahu poolt iga hinna eest“. Lenin ja Stalin õpetavad, et on sõdu õiglasi ja ebaõiglasi, ja NSVL pole iial keeldunud osa võtmast õiglasest sõjast. Sest on olemas asju, kallimaid rahust, on asju, mille nimel võib ja peab kandma kõiki sõjaohvreid ja -koledusi. Nõukogude Liit näitas viimase nelja aasta jooksul küllalt selgesti, kuidas ja millal seda tehakse.

Meenutame jällegi mõnesid mineviku fakte.

Nagu juba nägime, tegi Nõukogude valitsus kohe pärast oma tekkimist katset saavutada esimese maailmasõja likvideerimine ja üldise demokraatliku rahu sõlmimine. See katse ei õnnestunud. Saksamaa, Austria-Ungari, Inglis- ja Prantsusmaa lükkasid Nõukogude valitsuse ettepaneku tagasi. Siis tuli Nõukogude valitsusel vastu oma tahtmist otsustada sõjavõi rahuküsimus individuaalses korras, ja ta otsustas selle rahu kasuks. Geniaalse läbinägelikkusega võttis Lenin vastu Bresti rahulepingu tingimused Saksamaaga, kuigi oli kindel, et sellele lepingule on määratud lühike eluiga. Nõnda tegelikult sündiski. Kuid veel 3 aasta jooksul pärast lepingu sõlmimist Saksamaaga kestis kodusõda ja interventsioon Entente'i riikide poolt. Sel raskel ajajärgul püüdis Nõukogude valitsus ära kasutada iga vähimagi võimaluse rahu jaluleseadmiseks. Ja kui enne 1921. aasta algust ei õnnestunud rahu saavutada, siis süü selles ei langenud jällegi mitte Nõukogude valitsusele.

Pärast kodusõja ja interventsiooni lõppu liikus Nõukogude valitsuse tegevus rahu kindlustamise eesmärgil rahvaste vahel kaht põhijoont mööda.

Esimene joon, see oli energiline, üha suurenev võitlus demobiliseerimise eest, mis tolles olukorras ja tol ajajärgul oli täiesti õige ja progressiivne joon poliitikas. Juba teisel detsembril 1922. aastal kutsuti Moskvas Nõukogude valitsuse algatusel kokku demobiliseerimiskonverents, millest võtsid osa meie läänepiiririigid: Poola, Soome, Leedu, Läti ja Eesti. Nõukogude valitsus tegi ettepaneku tunduvalt vähendada kõigi konverentsil esinevate riikide armeid. Kuid piiririikide esindajad, kelle selja taga seisis kõik tolelaegse Euroopa nõukogudevastased jõud, lükkasid selle ettepaneku tagasi. Konverents lõppes tagajärjetult mitte meie süü läbi, kuid ta näitas selgesti, mida Nõukogude riik taotleb, ja leidis suurt poolehoidu Lääne-Euroopa demokraatlikes ringides.

1927. aastast alates hakkas Nõukogude valitsus aktiivselt osa võtma Rahvasteliidu ettevalmistuskomisjoni tööst demobiliseerimise alal. Aasta aasta järel tuli see komisjon kokku, pidas lõpmatult pikki vaidlusi, valmistas suured hunnikud dokumente, kuid relvastamise vähendamise asi ei nihkunud

sammugi paigast seepärast, et juhtivad Euroopa suurriigid ei tahtnud relvastuse vähendamist. Nõukogude valitsus, kes tol ajal ei olnud Rahvasteliidu liige, ilmutas sellegipärast suurt huvi demobiliseerimise komisjoni töö vastu ja tegi suuri jõupingutusi selleks, et maailma avalikule arvamusele teha täiesti selgeks oma arvamine selles tähtsas küsimuses. Ta esitas komisjonile üldise demobiliseerimise üksikasjalikult läbitöötatud kava, mis seal võeti pilkamiste ja irvitustega vastu. Kui esimene kava komisjoni poolt oli tagasi lükatud, esitas Nõukogude valitsus teise kava — osalise demobiliseerimise kava, kuid ka sel polnud rohkem õnne kui esimesel. Oma esindaja sm. Litvinovi kaudu pidas Nõukogude valitsus rea aastate kestel visa võitlust demobiliseerimise eest. See võitlus saavutas oma haripunkti demobiliseerimiskonverentsil, mis Rahvasteliidu poolt oli kokku kutsutud 1932. aasta algul, konverentsil, mis, nagu teada, lõppes krahhiga — jällegi mitte Nõukogude Liidu süü läbi.

Aga 1933. aasta jaanuarikuus toimusid sündmused, mis radikaalselt muutsid kogu rahvusvahelise olukorra ja avasid uue peatüki Euroopa ajaloos: fašism võitis Saksamaal ja Hitler tuli võimule. Selle muutuse tähenduses ei võinud olla mingisugust kahtlust: võitluse ajastu demobiliseerimise kui rahu kindlustamise meetodi eest rahvaste vahel oli lõppenud. Oli vaja üle minna teistele võitlusmeetoditele sama eesmärgi nimel. Ja kiiruse ning täpsusega, mis annab tunnistust Stalini poliitika sügavast tarkusest, tegi Nõukogude valitsus vajaliku pöörde. Ta püstitas endale kaks põhilist ülesannet: ühest küljest intensiivne ja kiire sõjaline ja majanduslik ettevalmistus hoobi andmiseks kiiresti kasvavale hädaohule, mis ähvardas Saksamaa poolt, ja teisest küljest Euroopa suurriikide ühisrinde loomise katse hitlerliku Saksamaa ähvarduse vastu.

Ja kuigi võitlus demobiliseerimise eest, mida Nõukogude Liit pidas 20-ndail aastail ja 30-ndate aastate algul, ei saavutanud oma otsest eesmärki, kandis see siiski rikkalikku poliitilist vilja. Tol ajajärgul, kui NSV Liidul tuli suure vaevaga läbi murda teda ümbritsev tihe laimuvõrk, kui nõukogudevastaste olluste peaaegu kõige teravamaks relvaks oli NSV Liidu süüdistamine „punases imperialismis“ ja taotluses

Punaarmee tääkide abil läbi viia „maailma revolutsioon“ Euroopas, — siis see tugev, kindel võitlusejoon demobiliseerimise eest, rahu kindlustamise eest rahvaste vahel avas miljonilistel Lääne-Euroopa inimhulkadel silmad NSV Liidu tõelisele näole ja poetas nende südamesse huvi-ning sümpaatiivad meie maa vastu.

III

Teine joon, mida mööda liikus Nõukogude valitsuse töö rahu kindlustamise alal rahvaste vahel, oli tema osavõtt rahvusvahelise julgeoleku süsteemi loomisest. Nagu teada, Entente'i suurriigid ei kutsunud Nõukogude Venemaad Pariisi rahukonverentsile 1919. aastal, ja samuti ka mitte Rahvasteliitu, mis loodi sellel konverentsil. Samal ajal pidasid Entente'i suurriigid, eesotsas Inglis- ja Prantsusmaaga Nõukogude Liidu vastu avalikku võitlust kodusõja- ja interventsiooni-väljadel. Kuid ka pärast vene kontrrevolutsiooni purustamist koos tema välismaiste kaitsjatega jäid suhted NSV Liidu ja kapitalistliku maailma vahel väga pinevaiks. Isegi Nõukogude Liidu diplomaatiline tunnustamine Suur-Britannia, Prantsusmaa ja Itaalia poolt, mis toimus 1924. a., vähendas ainult osaliselt õhkkonna pingelisust. 1927. a. katkesid suhted Inglismaa ja NSV Liidu vahel. See algatus tuli Inglismaa poolt. Alles 1929. a. lõpus, pärast tööerakondlaste võimuletulekut, seati diplomaatilised suhted uuesti jalule. Ameerika Ühendriigid tunnustasid NSV Liitu alles 1933. a. lõpus. Sellises olukorras pole imestada, et alles 1934. a., s. o. 15 aastat pärast Rahvasteliidu asutamist, sai NSV Liit kutse ja võttis vastu selle kutse — hakata Rahvasteliidu liikmeks, s.o. võtta aktiivselt osa tollest organisatsioonist, mis oma põhikirja ja oma loojate ideede järgi pidi rahvusvahelises ulatuses tegelema maailma julgeoleku probleemidega.

See ei tähenda aga, et enne 1934. aastat NSV Liit ei tundnud huvi selle probleemi vastu. Täiesti vastupidi: ta tundis selle vastu vägagi suurt huvi. Mitte ainult ei tundnud huvi, vaid tegi suuri jõupingutusi, et asetada oma panus selle lahendamiseks.

dusse — muidugi mõista selles ulatuses ja vormis, mis olid tema võimuses nende aastate poliitilises olukorras. See Nõukogude valitsuse töö kirjeldatud ajajärgul seisis peamiselt vastastikuste mittekallaletungipaktide sõlmimises rea Euroopa ja Aasia riikidega. Nii, 17. detsembril 1925. aastal sõlmiti säärane pakt Türgimaaga, 28. septembril 1926. aastal — Leeduga, 1. oktoobril 1927. aastal — Pärsiaga, 24. juulil 1931. aastal — Afganistaniga; 1932. aastal kirjutati alla viiele mittekallaletungipaktile — Soomega (21. jaanuaril), Lätiga (5. veebruaril), Eestiga (4. mail), Poolaga (25. juulil) ja Prantsusmaaga (29. novembril); 2. septembril 1933. a. sõlmiti mittekallaletungipakt Itaaliaga ja 21. augustil 1937. a. — Hiinaga. Edasi, 4. ja 5. juulil 1933. a. Londonis kirjutas sm. Litvinov Maailma Majanduskonverentsil Nõukogude valitsuse nimel alla kokkuleppele 11 riigiga (Soome, Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia, Jugoslaavia, Türgi, Iraan, Afganistan ja teised) agressiooni mõiste definitsiooni kohta. Varsti pikendati enamuse olemasolevate mittekallaletungipaktide kehtimisaega kuni 1945. aastani.

NSV Liidu Rahvasteliitu astumise silmapilgust alates laienes ja tugevnes Nõukogude valitsuse tegevus rahu kindlustamise alal rahvaste vahel veel rohkem. Nõukogude valitsus oli alati Rahvasteliidu nende elementide juhiks, kes püüdsid Rahvasteliitu muuta takistuseks uue maailmasõja puhkemise vastu. Muidugi, Nõukogude valitsus ei teinud endale seejuures mingeid illusioone. Ta nägi väga hästi kõiki Genfi puudusi. Ta pidas hästi meeles seltsimees Stalini sõnu, mis ta ütles 1933. aasta lõpus Ameerika kirjasaatjale, et Rahvasteliit võib osutada siiski teatud konaruseks teel, mis kas või natukene takistab sõda. Kuid Nõukogude valitsuse poolt tehti kõik, mida võis välja tingida Rahvasteliidult teise maailmasõja ärahoidmiseks või vähimalt selle edasilükkamiseks. Nagu juba mainitud, toetas NSV Liit energiliselt kõiki Rahvasteliidu abinõusid Itaalia vastu Abessiinia sõjas. NSV Liit kaitses Rahvasteliidus kindlasti vabariikliku Hispaania huve. NSV Liit kaitses Rahvasteliidus otsustavalt Tšehhoslovakkia ja Albaania huve. NSV Liit arendas võitlust Inglis- ja Prantsusmaa lühinägeliste ja kuritegelike olluste vastu, kes tol ajajärgul nägid parimat väljapääsu kasvavaist rahvusvahelistest ras-

kustest „Saksamaa käte vabastamisega Idasse“, s.o. hitlerliku agressiooni ergutamiseks Nõukogude Liidu vastu.

Rahvasteliidust osavõtu kõrval ei katkestanud Nõukogude valitsus oma jõupingutusi rahu kindlustamise alal ka väljaspool Rahvasteliitu. Nõnda sõlmis NSV Liit 1935. a. maikuus vastastikuse abistamise pakti Prantsusmaa ja Tšehhoslovakiaga ja 1936. a. märtsikuus — vastastikuse abistamisepakti Mongoolia rahvavabariigiga. 1934. aastal esitas Nõukogude valitsus ka Ida tagatisepakti projekti, mis pidi kindlustama rahu Ida-Euroopas, kuid Saksamaa vastupanu tagajärjel ei leidnud see projekt teostamist.

1938. a. märtsikuus, kui Hitler annekteeris Austria, esines Nõukogude valitsus konkreetse ettepanekuga oheldada üha jultunumaks muutuvat agressorit. Sm. Litvinovi intervjuus 17. märtsist 1938. a., mis avaldati nõukogude ja välismaa ajakirjanduses, deklareeriti avalikult, et Nõukogude valitsus on „endiselt valmis osa võtma kollektiivsest tegevusest... eesmärgiga, peatada agressiooni edasist arenemist“ ja teeb ettepaneku „kohe alustada nõupidamist teiste riikidega, Rahvasteliidus või väljaspool seda, praktiliste abinõude üle, mida olud ette kirjutavad“. Selle intervjuu tekst anti siis Nõukogude saadikute poolt Londonis, Pariisis ja Washingtonis üle vastavaile valitsustele selgitusega, et intervjuu on Nõukogude valitsuse ametlik arvamine. 24. märtsil vastas tolleaegne Briti valitsus, et ta peab Nõukogude valitsuse ettepanekut „enneaegseks“. Samuti ei näidanud ei prantsuse ega ameerika valitsus mingisugust aktiivsust. Nõukogude algatus ei leidnud isegi sel kriitilisel silmapilgul, kus maailm seisis juba kuristiku veerel, tarvilist vastukaja Läänes, ja sõda sai mööda-pääsmatuks.

Kuid isegi siis ei pannud Nõukogude valitsus relva käest võitluses rahu eest. 1938. aasta septembrikuu algul, Müncheni eelõhtul, teatas Nõukogude valitsus Inglis- ja Prantsusmaale, et Saksamaa kallale tungi korral Tšehhoslovakkiale ta on valmis täitma oma kohustusi, mis järgnevad vastastikusest abistamisepaktist Tšehhoslovakkia, s. o. astuma, relv käes, agressori vastu. Sel polnud aga vajalist mõju: Daladier Prantsusmaa ei tahtnud täita oma kohustusi Tšehhoslovakkia vastu, kellega ta oli seotud vastastikuse abistamisepaktiga, ja Cham-

berlaini Inglismaa toetas Prantsusmaad. Tagajärjeks oli München — see rumaluse ja häbi lehekülj lääne diplomaatia ajaloos.

Kuigi pärast Münchenit seisukord Euroopas oli muutunud juba peaaegu lootusetuks, tegi Nõukogude valitsus veel ühe, viimse katse — kollektiivse julgeoleku meetoditega peatada sündmuste saatuslikku käiku. Kui Hitler 1939. aasta märtsikuus reeturlikult annekteeris Tšehhoslovakkia ja Chamberlain ja Daladier ummikust väljapääsu otsides hakkasid abitult siia-sinna kõikuma, tegi Nõukogude valitsus sama aasta aprillis Inglis- ja Prantsusmaale ettepaneku sõlmida vastastikune abistamis-kolmikpakt võitluseks saksa hädaohu vastu. Tekkinud olukorras ei võinud isegi toleaeegsed Londoni ja Pariisi valitsejad seda ettepanekut lihtsalt tagasi lükata ja olid sunnitud astuma Nõukogude valitsusega läbirääkimistesse sellise pakti üle. Kuid selline tihe võitlusliit Nõukogude valitsusega polnud neile meele järele. Inglismaa ja Prantsusmaa reaktsioonilised ringkonnad polnud ikka veel kaotanud lootust pöörata Hitler „idasse“ ja sel teel leida väljapääs oma raskustest. Sellise inglise ja prantsuse partnerite meeolelu puhul pidid läbirääkimised paratamatult lõppema ja lõppeidki tõepoolest nurjumisega.

Ainult siis, kui kadus igasugune ühisrinde loomise võimalus saksa agressiooni vastu — ja seejuures koguni mitte meie süü läbi, — oli NSVL nagu 22 aastat enne seda, Bresti ajajärgul, sunnitud tarvitusele võtma individuaal-riikliku kaitse abinõud rahu ja julgeoleku kindlustamiseks, vähemasti oma rahvale: 23. augustil 1939. aastal kirjutati Saksamaa algatusel alla Saksa-Nõukogude mittekallaletungipaktile, mis peaaegu kaheks aastaks lükkas edasi Nõukogude Liidu sõttaastumise ja sellega andis talle väärtuslikku aega valmistuda agressori väarikaks vastuvõtuks.

Heites nüüd üldpilku kogu NSV Liidu võitluse ajaloole rahu eest rahvaste vahel, eriti viimaste eelsõja-aastate sündmustele, võime puhta südametunnistusega ütelda, et Nõukogude riik on selles suures ülesandes täitnud oma kohustuse lõpuni ja pole tema süü, kui 1. septembril 1939. aastal ikkagi puhkes teine maailmasõda, mis 22. juunil 1941. aastal ujutas üle ka meie isamaa.

Sõda ei toonud ega võinudki tuua mingisuguseid muudatusi põhimõtteisse, millele on rajatud NSV Liidu välispoliitika.

„Meil ei ole ega saa olla niisuguseid sõjaeesmärke“, ütles seltsimees Stalin oma kõnes 6. novembril 1941. a., „nagu võõraste territooriumide haaramine, võõraste rahvaste alistamine, ükskõik kas on juttu Euroopa rahvastest ja territooriumidest või Aasia rahvastest ja territooriumidest . . .

Meil ei ole ega ei saa olla niisuguseid sõjaeesmärke, nagu oma tahte ja oma režiimi pealesundimine slaavi ja teistele Euroopa orjastatud rahvastele, kes ootavad meilt abi. Meie eesmärk on abistada neid rahvaid nende vabadusvõitluses hitlerliku türannia vastu ja siis anda neile võimalus end omal maal täiesti vabalt korraldada nõnda, nagu nad tahavad. Ei mingit vahelesegamist teiste rahvaste siseasjadesse!“

Kaks aastat hiljem, 6. novembril 1943. a. peetud kõnes, pöörates uuesti selle teema juurde, ütles seltsimees Stalin:

„Koos meie liitlastega tuleb meil:

1) vabastada Euroopa rahvad fašistlikest röövvalutajast ja abistada neid fašistlike orjastajate poolt tükeldatud rahvusriikide taastamisel — Prantsusmaa, Belgia, Jugoslaavia, Tšehhoslovakkia, Poola, Kreeka ja teiste saksa ikke all viibivate riikide rahvad peavad saama uuesti vabaks ja iseseisvaks;

2) anda Euroopa vabastatud rahvastele täielik õigus ja vabadus ise otsustada oma riigikorra küsimus.“

Lõppeks oma läkituses rahvale Võidupäeval, 9. mail 1945. aastal, ütles seltsimees Stalin:

„Nüüdsest peale lehvib Euroopa kohal suur rahvaste vabaduse ja rahvastevahelise rahu lipp.“

Isegi saksa rahva suhtes (ja isegi kõige raskemal sõjapäeval) ei unustanud Nõukogude Liit oma põhimõttelist orientatsiooni. Muidugi teada, saksa sõjaroimarid, kes nad ka on ja kui palju neid ka on, peavad kandma ja kannavad karmi karistust. Mõistagi, Saksamaa peab maksma ja maksab reparatsiooni korras kõik, mida ta füüsiliselt on suuteline maksma kahju eest, mis hitlerlik agressioon on teinud Nõu-

kogude Liidule ja teistele riikidele. Siin ei tohi olla mingit sentimentaalsust. Kuid Nõukogude Liit pole iialgi mõtelnud ega mõtle likvideerida saksa rahvast ja riiki.

„Mõnikord lobisetakse välismaa ajakirjanduses,“ kirjutas seltsimees Stalin oma käskkirjas 23-ndast veebruarist 1942. a., „et Punaarmee eesmärgiks on hävitada saksa rahvas ja Saksa riik. See on muidugi tühi loba ja rumal laim Punaarmee kohta . . . Kuid oleks naeruväärne samastada Hitleri klikki saksa rahvaga, Saksa riigiga. Ajaloo kogemused näitavad, et hitlerid tulevad ja lähevad, aga saksa rahvas ja Saksa riik — püsivad.“

Oma kõnes 6. novembril 1942. a. määrab seltsimees Stalin meie ülesanded Saksamaa suhtes kindlaks järgmiselt: hävitada hitlerlik riik, hävitada hitlerlik armee, purustada vihatud hitlerlik „uus kord Euroopas“ ja karistada kõigi nende institutide asutajaid — mitte rohkem.

Aga juba seltsimees Stalini läkitusest rahvale käesoleva aasta 9. mail leiame järgmised sõnad:

„Nõukogude Liit pühitseb võitu, kuigi ta ei kavatse Saksa-maad tükeldada ega hävitada.“

Faktid kinnitavad täielikult Nõukogude Liidu truudust neile põhimõttelistele tõekspidamistele.

Võtame, näiteks, kas või Soome. Kahel korral teise maailmasõja kestel — 1940. ja 1944. aastal oli Punaarmeel täieline võimalus vallutada Soome ja liita ta NSV Liiduga, kuid kummalgi korral ei tahtnud Nõukogude valitsus kippuda Soome iseseisvuse kallale, vaid andis talle täieliku võimaluse elada ja oma elu korraldada oma soovi kohaselt. Miks? Aga lihtsalt seepärast, et NSVL on alati olnud ja on ka praegu rahvaste vabaduse kantsiks.

Või jälle Rumeenia. Kas Punaarmeel, olles purustanud 1944. aastal saksa-rumeenia väed, polnud võimalust hävitada Rumeenia iseseisvus? Muidugi, tal oli selline võimalus. Kuid Nõukogude valitsus ei mõtelnud ka sel juhtumil ega mõtle praegu millelegi sarnasele. Miks? Aga lihtsalt seepärast, et ta oli ja jääb rahvaste vabaduse kantsiks.

Teisest küljest, tuletame meelde meiega liidusolevat Tšehhoslovakkia. Kas Nõukogude valitsus ei osutanud talle sõja kestel igasugust abi, nii sõjalist kui poliitilist? Ja kas

Punaarmee ei vabastanud relvajõu abil Tšehhoslovakkia maad ja Tšehhoslovakkia pealinna Praha?

Aga Poola? Juba 1943. aasta maikuu algul, kohe pärast suhete katkemist NSV Liidu ja Poola emigrantliku valitsuse vahel, kirjutas seltsimees Stalin oma vastuses „Times’i“ kirjasaatjale, härra Parker’ile:

„Härra Parker!

3. mail sain kaks Teie küsimust, mis puudutavad Poola-Nõukogude suhteid.

Saadan Teile oma vastused:

1. K ü s i m u s : „Kas NSVL Valitsus soovib Poolat pärast hitlerliku Saksamaa lüüasaamist näha tugevana ja sõltumatuna?“

V a s t u s : Tingimata soovib.

2. K ü s i m u s : „Missugusel alusel peaksid Teie seisukohast baseeruma Poola ja NSV Liidu suhted pärast sõda?“

V a s t u s : Kindlate heanaaberlike suhete ja vastastikuse lugupidamise alusel või, kui seda soovib poola rahvas, — vastastikuse abistamise liidu alusel sakslaste kui Nõukogude Liidu ja Poola peavaenlaste vastu.“

Sest ajast saadik on möödunud kuus aastat. Selle aja jooksul on paljugi juhtunud. Punaarmee on täielikult vabastanud Poola; Nõukogude valitsus aitas poola patriootidel luua oma sõjaväe, kes aktiivselt võttis osa lahinguist kodumaa vabastamise eest; tekkis Ajutine Poola valitsus, kes tegi endale ülesandeks heanaaberlike suhete kindlustamise oma idanaabriga; kirjutati alla 20-aastasele Nõukogude-Poola sõprus-, vastastikuse abistamise- ja pärastsõjaaegse koostöölepingule; NSVL tuli appi poola rahvale tema laostatud maa ülesehitamisel, esmajoones Varssavi taastamisel.

Kas kõik ülemaltoodud faktid ei ole selle suurepäraseks illustratsiooniks, et Nõukogude riik on ja jääb rahvaste vabaduse kantsiks?

Kõik see on kahtlemata nii.

Mitte vähem järjekindlalt ei võidelnud Nõukogude riik teise maailmasõja jooksul rahu kindlustamise eest rahvaste vahel. Siin Nõukogude valitsus läks kaht teed mööda: ühelt poolt mitmesuguste riikidega sõpruse- ja vastastikuse abistamise lepingute sõlmimise teed mööda ja, teiselt poolt, uue, täiuslikuma kui seda oli Rahvasteliit, rahvusvahelise julgeoleku organisatsiooni loomisele kaasaaitamise teed mööda.

Peatume ainult vastastikuse abistamise lepingu il.

Esimeseks ja tähtsamaks selliseist lepinguist oli Inglise-Nõukogude leping „liidu kohta sõjas hitlerliku Saksamaa ja tema liitlaste vastu Euroopas ning koostöö ja vastastikuse abi kohta pärast sõda“, mis kirjutati alla 26. mail 1942. aastal seltsimees Molotovi Londonis viibimise ajal. See leping jaguneb kahte ossa: esimene osa puudutab ainult mõlema riigi vastastikust abistamist käesoleva sõja ajal ja koosneb ainult kahest artiklist. Selle lepinguosa kehtivus lõpeb „rahu jaluleseadmise silmapilgul Kõrgete Lepinguosaliste ja Saksamaa ning riikide vahel, kes on Saksamaaga seotud agressiooniaktidega Euroopas“. Teine osa, mis koosneb 6 artiklist, käib ajajärgu kohta, mis tuleb pärast sõda, ja selle kehtimise aeg on 20 aastat. Selle lepinguosa põhimäärused pakuvad praegu erilist huvi.

Lepingu 3. artikkel määrab kindlaks, et pärast sõjategevuse lõppemist Inglismaa ja NSVL võtavad tarvitusele kõik nendest olenevad abinõud uue agressiooni ärahoidmiseks Saksamaa ja temaga liidus olevate Euroopa riikide poolt. Ent kui siiski Inglismaa või NSVL tõmmataks sõtta Saksamaa või tema Euroopa liitlaste vastu, siis teine lepinguosaline pool on kohustatud andma oma partnerile „igasugust sõjalist ja muud abi ning soodustusi“ (4. artikkel). Need mõlemad siin tsiteeritud määrused on õigupoolest ainult tolle pärast sõjaaegse sõjalise vastastikuse abistamise jätkamine, mida näeb ette lepingu esimene osa. Kuid edasi tulevad juba teist laadi asjad.

Nii 5. artikkel fikseerib Inglismaa lähedast koostööd NSV

Liiduga pärast sõda „julgeoleku organiseerimise ja majandusliku õitsengu eesmärgil Euroopas“, kusjuures mõlemad riigid „tegutsevad kooskõlas kahe põhimõttega — mitte taotleda territoriaalseid vallutusi ja mitte segada end teiste riikide siseasjadesse“. 6. artikkel töötab, et rahu saabudes osutavad mõlemad lepinguosalisel riigid teineteisele „vastastikust majanduslikku abi“, ja 7. artikkel kohustab kumbagi lepingule allakirjutanud riiki „mitte mingisuguseid liite sõlmima ja mitte mingisuguseist koalitsioonidest osa võtma, mis on suunatud teise Kõrge Lepinguosalise vastu“.

Eriti suur tähtsus on veel ühel kõnesoleva lepingu paragrahvil. 3. artikli esimene osa ütleb, et „mõlemad pooled avaldavad soovi ühineda teiste mõtteosaliste riikidega pärast sõjaaegsel perioodil ettepanekute vastuvõtmiseks, mis kindlustaksid rahu ja hoiaksid ära agressiooni“. Teiste sõnadega: Inglismaa ja NSV Liit kohustuvad aktiivselt osa võtma rahvusvahelise julgeolekuorganisatsiooni loomisest. Aga 4. artikli teine osa määrab, et käesolevas lepingus ettenähtud kohustused vastastikuse sõjalise abistamise alal pärast sõda võidakse tühistada, kui „Kõrgete Lepinguosaliste mõlemapoolse nõusoleku järgi“ need tunnistatakse ülearuseiks küllaldaselt võimsa ja mõjuva rahvusvahelise julgeolekuorganisatsiooni tekkimise tõttu.

Selline on Inglise-Nõukogude lepingu sisu. See kokkulepe, mille kohta seltsimees Stalin oma kõnes 6. novembril 1942. aastal ütles, et see „ . . . tähistab ajaloolist pööret meie maa ja Inglismaa suhetes“, etendas suurt osa suhete kindlustamises Nõukogude Liidu ja Suur-Britannia vahel ja sai ühtlasi eeskujuks, mille järgi edaspidi sõlmiti analoogilised lepingud rea teiste riikidega.

12. detsembril 1943. a. kirjutati Moskvas alla 20-aastasele sõpruse-, vastastikuse abistamise ja pärastsõjaaegse koostöö lepingule Tšehhoslovakkia ja 10. detsembril 1944. a. — samasugusele lepingule Prantsusmaaga, 11. aprillil 1945. a. — Jugoslaaviaga ja 21. aprillil 1945. a. — Poolaga. Sellega muidugi ei lõpe igasuguste võimalike kokkulepete nimekiri. Vastupidi: väga tõenäoliselt jätkub see.

Paralleelselt võttis Nõukogude Liit aktiivselt osa kõigist aktsioonidest, mis olid suunatud uue rahvusvahelise

Ex bibl. Univ. Tart.

organisatsiooni loomisele rahu- ja julgeoleku kindlustamiseks pärast sõda. Seda küsimust arutati esmakordselt kolme välisministri konverentsil Moskvast 1943. aasta lõpus. Konverents avaldas Molotovi, Hulli, Edeni ja Hiina saadiku Fu Bin Tšani allkirjaga „Nelja riigi deklaratsiooni üldises julgeoleku küsimuses“ milles, muuseas, öeldakse:

„Nemad (s. o. NSVL, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Hiina valitsus) tunnustavad vajaliseks võimalikult lühikese aja jooksul asutada üldine Rahvusvaheline Organisatsioon rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamiseks, mis on rajatud kõigi rahuarmastavate riikide suveräänse võrdsuse põhimõttele, kelle liikmeiks võivad olla kõik sellised riigid — suured ja väikesed.“

Ülemaltsiteeritud otsuse täitmiseks kogunesid 1944. a. sügisel Dumbarton Oaks'is (Washingtoni eeslinnas) kokku mainitud nelja riigi esindajad, kes pärast kõigi siiajuurde kuuluvate küsimuste põhjalikku arutamist töötasid välja tulevase rahvusvahelise julgeolekuorganisatsiooni põhikirja projekti.¹

Need otsused vaadati läbi ja täiendati Krimmi konverentsil kolme valitsusjuhi poolt ja esitati siis 1945. aasta aprillikuu lõpus 49 rahvuse Konverentsil San Franciscos. Esinedes San Francisco konverentsil ütles seltsimees Molotov, kes juhtis nõukogude delegatsiooni, oma esimeses programmkõnes:

„Tahaksin Konverentsile kinnitada Nõukogude Liidu poolt, et meie maal kasvatatakse kogu rahvast usu ja ustavuse vaimus rahvusvahelise julgeoleku tugeva organisatsiooni loomisele. Tahaksin samuti ka Konverentsile kinnitada, et nõukogude inimesed võtavad tähelepanelikult kogu maailma teiste rahvaste hulgas kuulda selle suure ürituse kõigi siiraste sõprade häält, esildusi ja soove. Te teate, et Nõukogude Liidus on miljoneid inimesi, kes relvaga käes oskavad kaitseda oma kodumaad. Ühtlasi sellega just meie Nõukogude maal

¹ Dumbarton Oaks'i otsuste põhiolu valgustati üksikasjalikult artiklis „Rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitse probleem“ ajakirjas „Bolševik“ nr. 21, 1944. a.

on rahvas kogu hingest truu kindla üldise rahu loomise ülesandele ning on valmis kõigest jõust toetama teiste rahvaste jõupingutusi kindla rahu ja rahvaste julgeoleku organisatsiooni loomisel. Te peate kindlasti teadma, et rahu ja rahvaste julgeoleku kaitse alal võib kindlasti usaldada Nõukogude Liitu. Seda suurt ülesannet kaitsevad vankumatult meie rahuarmastav rahvas, Nõukogude valitsus ja Punaarmee, meie suur marssal Stalin.“

Kõik need faktid ja esinemised tunnistavad selgest selgemi Nõukogudema kindlat otsust asetada oma täisväärtuslik panus, seltsimees Molotovi väljendust mööda, kindla rahvusvahelise julgeoleku organisatsiooni loomise ülesandesse. On vaja eriti rõhutada seda sõna „kindla“, sest et selles sisaldub küsimuse kogu olemus. Tõepoolest tuletame meelde seltsimees Stalini sõnu, mis on öeldud Oktoobri-revolutsiooni 27. aastapäeva kõnes:

„Võita sõda Saksamaa vastu tähendab teostada suur ajalooline ülesanne. Ent sõja võitmine ei tähenda veel rahvas-tele püsiva rahu ja kindla julgeoleku tagamist tulevikus. Ülesanne ei piirdu sellega, et sõda võita, vaid seisab ka selles, et teha võimatuks uue agressiooni ja uue sõja tekki-mine kui mitte jäävalt, siis vähemasti kestvaks ajavahe-mikuks . . .

Selleks, peale agressiivsete rahvaste täieliku desarmeerimise, on olemas üksainus abinõu: luua eriline rahu kaitsmise ja julgeoleku kindlustamise organisatsioon rahuarmastavate rahvaste esindajaist, anda selle organisatsiooni juhtiva organi käsutusse minimaalselt tarviline hulk relvastatud jõude, mida läheks vaja agressiooni ärahoidmiseks, ja kohustada seda organisatsiooni tarviduse korral viivitamata kasutama neid relvastatud jõude agressiooni ärahoidmiseks või likvideerimiseks ning agressiooni süüdlaste karistamiseks.

See ei pea kujunema kurva mälestuse jätnud Rahvasteliidu kordamiseks, kellel ei olnud õigusi ega abinõusid agressiooni ärahoidmiseks. See tuleb uus, eriline, täisvoliline rahvusvaheline organisatsioon, kelle käsutuses on kõik tarviline selleks, et kaitsta rahu ja ära hoida uut agressiooni.“

Selline on eesmärk. Selle teostamiseks on suunatud ja suunatakse kõik Nõukogude Liidu jõupingutused.

Teeme kokkuvõtte. Kogu oma 28-aastase ajaloo kestel — Oktoobrirevolutsioonist alates on Nõukogude Liit olnud ja jääb rahvaste vabaduse ja rahvastevahelise rahu kantiks. Ta võitles nende suurte põhimõtete eest neil aastail, kus ta oli veel nõrk ja kõigi oma jõududega kaitses end igast küljest kallaletungiva kapitalistliku ümbruskonna vastu. Ta võitles nende suurte põhimõtete eest neil aastail, kui ta kaitses oma õigust elule, kogu energiaga alustas sotsialismi ülesehitamist. Ta võitles nende suurte põhimõtete eest Isamaasõja raskeil ja kuulsusrikkail aastail saksa fašistlike röövvalutajate vastu. Ta võitleb nende suurte põhimõtete eest ka nüüd, pärast võitu, pärast hitlerliku Saksamaa lõplikku purustamist niisama järjekindlalt, nagu ta seda on teinud seni. Ja kuigi võitlus pole kerge, on demokraatlikel rahvahulkadel kõikjal, kõigis maades põhjust loota, et pärast teist maailmasõda avanevad inimkonna ees õnnelikumad perspektiivid kui olid kunagi enne.

Vastutav toimetaja J. Sa a t.

И. ТАЙГИН. СССР — оплот свободы народов и международного мира.
На эстонском языке.

Ladumisele antud 11. II 1946. Trükkimisele antud 1. III 1946.
Paber 56:79^{1/10}. Trükiarv 10200. Trükitähti trükipoognas 38048. Trüki-
poognaid 1,25. Arvutuspoognaid 1,01. MB-01473. Tellimise nr. 180.
Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk 54/58.